

I Zimbabwe äger staten

HOS DJUREN. Ian är ute och väger kor på farmen som han tillsammans med sina arbetare gör varje månad.

FAKTA Republiken Zimbabwe/Republic of Zimbabwe

- **Huvudstad:** Harare (1,7 miljoner invånare, uppskattning 2010).
- **Antal invånare:** 12,6 miljoner (2010).
- **Statschef:** President Robert Mugabe, 89 år, har suttit vid makten sedan 1980.
- **Folkgrupper:** shona 70–80 %, ndebele cirka 15–20 %, minoriteter av andra bantufolk, vita samt asiater. Engelska, shona och ndebele är officiella språk.
- **Viktigaste exportvaror:** Tobak, bomull, guld, platina, stål och järnlegeringar. År 2000 producerade Zimbabwe 236 000 ton tobak på 86 000 ha, i dag är produktionen 110 000 ton på 70 000 ha.
- **Valuta:** US-dollar sedan 2009, infördes under hyperinflationen då den zimbabwiska dollarn förlorade allt värde.
- **Arbetslöshet:** Siffror varierar mellan 80–90 %.

För 13 år sedan startade våldsamma ockupationer av vita storbönders mark i Zimbabwe. Jordbruket kollapsade tillsammans med landets ekonomi. I sommar är det presidentval och utgången blir avgörande för om Afrikas brödkorg kan bli full igen. Land Lantbruk har besökt en av de få vita bönder som fortfarande finns kvar.

ZIMBABWE

Ian står på verandan till huset som hans mamma lät bygga när familjen köpte farmen i början av 1950-talet. Gummitråden som han planterade som tonåring susar en bit bort och ger ifrån sig en frisk doft av eukalyptus. Fåren bråker i bakgrunden och en ensam bjällra klämtar i fjärran från en av ranchkorna. Den ljumma vinden sveper in under halmtaket. Han sträcker ut sina av solen rostfärgade händer för att visa på en gammal inramad karta.

– 90 procent av farmen har tagits över av de så kallade förmänstagarna, säger Ian ironiskt.

Han vill hellre kalla de politiker och krigsveteraner som lagt beslag på hans barndomshem för ockupanter.

Inne i huset blickar en uppstoppad leopard ut över rummet där hans syster Joan nyligen blivit överfallen och hotad till livet av räbare. Det blev droppen som fick henne att lämna Zimbabwe för gott, som så många an-

dra vita farmare redan gjort. Nu är Ian ensam kvar på farmen.

På självständighetsdagen 2002 kom ett gäng krigsveteraner och högg ihjäl en av farmens kor med yxa och hotade farmens anställda: åk härifrån, annars hugger vi era familjer nästa gång! Att polisen inte stoppade trakasserierna utan snarare varit en del av dem har fått ett eget ord i Zimbabwe – jambanja – vilket betyder statligt stöttad laglöshet. Varje gång en bil tutar vid farmens grind får Ian hjärtklappning. Det kan vara en ny förmänstagare som åberopar resten av marken.

Bara ett par hundra

Ian har kvar lagfarten som visar att han är den rättmätige ägaren till den från början 7 000 hektar stora farmen. I dagsläget är papperet värdelöst. Ett par år efter att ockupationen av gårdar ägda av vita startade beslöt regeringspartiet Zanu PF att all jordbruksmark skulle tillhöra staten. Äganderätten är avskaffad. Marken arrenderas i stället ut till de nya förmänstagarna som får statliga bidrag för att köpa traktorer och annat. Något som har missbrukats då utrustningen ofta sålts direkt och jorden inte har brukats överhuvudtaget.

– Det är ren galenskap. Det kan inte fortsätta så här. Människorna som tagit min mark är inte jordbrukare. De är poliser eller andra politiskt uppsatta personer som har vanliga arbeten i stan, anser Ian som är utbildad agronom.

Ian på sin kära motorcykel ute på den del av farmen som ännu inte blivit ockuperad. Han åker ofta ut för att se till sin boskap.

FOTO: NIKLAS ZACHRISSON

Farmaren Ian vid sin boskap, den svarta kon i mitten tillhör en av ockupanterna som Ian tvingas samarbeta med.

”Människorna som tagit min mark är inte jordbrukare. De är poliser eller andra politiskt uppsatta personer som har vanliga arbeten i stan.

Före 2000 fanns det 4 500 vita jordbrukare i Zimbabwe. I dag är de bara ett par hundra. Ian har vid flera tillfällen fått tillbringa natten i fängelse på grund av att han och hans syster inte lämnade farmen direkt i början av 2000-talet när landreformen satte i gång. Även om polisernas anklagelser inte håller i domstol är det ett sätt att trakassera, att knäcka ens vilja, enligt Ian.

Anledningen till att just Ians farm inte har tagits över helt och hållet kan bero på att den ligger i en av de torrare delarna av landet och är mindre attraktiv, men troligen också för att farmens mjölkproduktion försåg den närliggande staden med mejeriprodukter under landets krisår.

– Ja, vi kanske har tur, men det känns som om vi befinner oss i limbo, vi går

jordbrukets mark

Boskapskötarens Neck, 79 år, har arbetat på farmen sedan 1962.

Ian har förutom sina femtio får, sjuhundra kalvar och kor för köttproduktion och ett sextiotal mjölkkor.

aldrig säkra, säger Ian.

Morgonens regn har dunstat och den torra jorden lägger sig som en dimma efter Ians motorcykel. Babianer flyr upp på bergshällarna och syrsorna överrastas av dånet som pressas fram mellan träden. Ian är 73 år, men det hindrar honom inte från att ta höjen ut i bushen varje dag för att titta till boskapen.

Torr klimat

Dånet tystnar och syrsornas sång tar över när Ian stannar framför ett gäng kor som passerar. Han pekar på en av dem som sticker ut med sin röda öronmärkning bland de andra gula. Anledningen till att jordbruket fortfarande går runt, och att Ian kan ha kvar en tredjedel av sin boskap, är att han tar hand om en av "ockupanternas" boskap i utbyte mot fortsatt bete på den övertagna marken. I stort sett alla vita jordbrukare som är kvar har tvingats till samarbete.

De 700 kor och kalvar som Ian lyckats behålla för köttproduktion mår förhållandevis bra. Värst var det under hyperinflationen 2008 då det blev för dyrt med foder och torkan förstörde gräset. Mängder med kor blev liggande och dog av undernäring.

På grund av klimatförändringarna blir det allt torrare, vilket ställer högre krav på dem som brukar jorden.

Olika forskningsstudier kring Zimbabwes rekordsnabba landreform antyder att den varit mer eller mindre framgångsrik. Enligt dessa har 180 000 människor blivit tilldelade

mark som tidigare ägdes av en liten elit vita storbönder. Over hälften av förmånstagarna är vanliga småbrukare och 10 procent är högt uppsatta politiker som själva lagt beslag på flera farmar samtidigt. I motsats till det kaos och den förstörelse som media ofta rapporterat om, hävdar forskarna att landreformen blev allt mer organiserad efter de första spontana ockupationerna i början av 2000-talet och att jordbruket nu sakta men säkert börjat komma i gång igen. Tobaksodlingarna som efter 2008 har ökat rejält lyfts fram som exempel på framgång, dock långt ifrån nivåerna i slutet av 1990-talet.

Men att landreformen skulle vara en succé är nonsens, anser Ian.

– Tobak är ingen framtidsgröda. Det är nästan bara Kina som köper. Dessutom odlar de nya farmarna inte på ett hållbart sätt. De eldar upp alla träd när tobaken ska härdas i stället för att avverka odlade träd som de tidigare ägarerna gjorde. Det som återstår är öken.

Presidentvalet den 31 juli blir avgörande för landets jordbruk. Morgan Tsvangirai från det tidigare oppositionspartiet MDC och som nu sitter i en koalitionsregering med Mugabes Zanu PF, har sagt att han vill återinföra besittningsrätten av jordbruksmark. De statligt ägda medierna anklagar Tsvangirais MDC för att på så vis vilja införa ett andra Rhodesia, med anspelning på landets koloniala period då den vita minoriteten styrde landet och förtryckte de svarta som varken ägde bördig mark eller hade rösträtt.

– Men jag är inte hoppfull, säger Ian. I det här landet är det inte den som får flest röster som vinner, utan den som räknar rösterna.

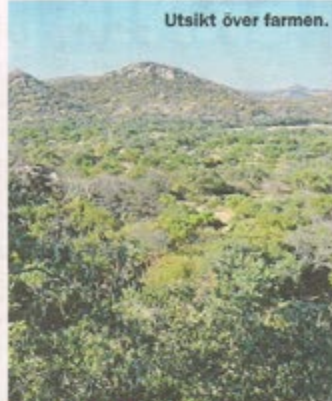
Niklas Zachrisson
landlantbruk@irfmedia.irf.se

Fotnot: *Mukiwa är namnet på den vita delen av en särskild frukt i Zimbabwe och även de svartas benämning för viting. Ian vill av säkerhetsskäl inte uppges sitt efternamn.

FAKTA Jordbruksproduktionen under landreformen

- Mellan 2000 och 2010 minskade produktionen av vete med närmare 90 procent, tobaksproduktionen sjönk med drygt 60 procent och bomullsproduktionen minskade med lite mer än 50 procent.
- Majsproduktionen har bara minskat lite grann, men samtidigt odlas majs på större områden än tidigare – främst av självhushållande småbönder som blivit tilldelade mindre bitar mark från de stora farmarna.
- Sedan dollarn infördes 2008 – efter det att den inhemska valutan kollapsat under hyperinflationen – har jordbruksproduktionen kommit i gång något, främst tobaksodlingen som ofta lyfts fram som ett lyckat exempel.

Utsikt över farmen.

FAKTA Markfrågan

■ **1890:** Cecil Rhodes kommer från Sydafrika med sitt företag Brittiska sydafrikanska kompaniet på jakt efter guld. Rhodes lurar till sig och beslagtar mark och landet får namnet Syd-Rhodesia. De första vita nybyggarna breder ut sig och får papper på att de äger mark.

■ **1930:** Lagen The land Apportionment Act instiftas och bibehålls fram till befrielsen 1980. Endast de vita får äga den finaste marken. Stora farmar utvecklas. Den vita minoriteten, 1 procent av befolkningen, äger 70 procent av den bördiga jorden.

■ **1979–1980:** Landreformen påbörjas med Lancaster house agreement direkt efter befrielsekriget då Storbritannien erkänner det nya landet Zimbabwe som självständigt. Robert Mugabe blir president och lovar att marken ska återutdelas till den stora befolkningen, men inte mycket sker.

■ **2000:** President Mugabe kommer med ett förslag om att beslagta de vitas farmar. I en folkomröstning röstar förslaget ner. Som svar uppmanar Mugabe krigsveteranerna från befrielsekriget att gå ut och ta det som är deras. Ägare och arbetare hotas, mördas och kastas ut från större delen av de stora farmarna under våldsamma invasioner och belägringar. Resultatet blir en kollaps av landets jordbruksproduktion.

■ **2005:** Presidenten inför en lag som säger att all mark tillhör regeringen och förhindrar således markägare att kunna gå till domstol. Antalet vita farmare har sjunkit från 4 500 till ungefär 400. Antalet minskar fortfarande och nästan alla har bara kvar delar av den ursprungliga egendomen.

■ **2006:** Regeringen utfärdar arrendeavtal till dem som ockuperat eller ansökt om mark.

■ **2008:** Hyperinflation, ekonomin slår i botten. Robert Mugabe sägs förlora presidentvalet, men vägrar ge upp makten.

■ **2009:** En samarbetsregering bildas mellan Zanu PF och MDC och partierna kommer överens om att den snabba landreformen efter 2000 är irreversibel, det vill säga oåterkallelig.

■ **2013:** Zimbabwes nya konstitution röstar igenom. Den slår bland annat fast att landreformen är irreversibel och att tidigare farmägare inte längre har möjlighet att rättsligt pröva ockupationen av sina gårdar.

Källa: Zimbabwes fast track land reform (2013), Wikipedia, CFU (Commercial farmers Union)